

Metafizika egyszerű szavakkal

II. rész

XVII. fejezet

A létezők tanúskodnak a Létezőről

*„Ön olyan, mint egy mélytengeri hal.
Csillogó és vak...
Ön sosem csal;
egyetlen kört sem hagy ki.
Fölemelkedik, amikor úgy tartja kedve,
onnan, ahonnan akar...
Nem gép segítségével száll fel.
Könnyedén emelkedik
az önt hívogató régiókba.”*

(J. Cocteau J. Maritainnek írt leveléből)

Az értelem, tud róla vagy nem, lényegileg a léthez van rendelve. A létre éhes. De először az érzékelhető dolgokban lévő létre. Mivel bensőséges kapcsolatban van a testével, az értelmes lélek szemeit először az anyagba öltözött létre irányítja: ennek a gesztenyefának, ennek a rózsának a létére.

De ebben a második részben a létről már nem úgy beszélünk, mint arról az aktusról, amely által valamely dolog az anyag segítségével fölépíti a testét. Arról az aktusról beszélünk, amely által kilép a nemlétből, a nemlét fölött tartja magát. Arról az aktusról beszélünk tehát, amely az anyagon túlról jön, messzebből, mint az anyag. Most a metafizikai létről van szó. „Meta” görögül „túlit, túl lévő” jelent.

Nos, a metafizikai létet az ember sokféleképpen ismeri. Általánosságban már megragadtuk, de mintegy vakon. Mégis, hála ennek a felfogásnak, Isten filozófiaelőtti megerősítése lehetségessé vált. És Isten természetes ismeretének ez a megerősítése képezi a vallás alapját az emberiség életében.

Azután ott van a lét aktusának megragadása tiszta értelmi öntudattal egy Parmenidésznél. A létet, mint vizsgálat tárgyát itt önmagáért szemléli. Láttuk, hogy az értelem hogyan fedezte fel Istenre irányuló lendületét. De ez az érzékelhető világ tagadásának árán történt. A hagyomány megőrizte Parmenidész mondatait, amelyekben elutasítja a dolgok

létezését: „Az érzékek csalnak.” „Harcolni kell a megtévesztő illúziók ellen.”¹ Az ő intuíciójának villámcsapása megsemmisíti a világot. Parmenidész „gépiesen” emelkedett Istenhez: kizárólag a logika gépezetével.

Másfél évszázaddal Parmenidész után Arisztotelész is nyitott filozófiai utakat Isten felé. De ő a világból indult ki. A lét az ő szemében mindenekelőtt az érzékelhető dolgokban volt megragadható. Parmenidésszel szemben ő azt mondta: „A létet sokféle értelemben kell fölfogni.” Így az egyedi testeknek joguk van arra, hogy „létezőknek” nevezzük őket. Ez a fa, ez a madár, ez a rózsza egyenként a nemlét fölött tartja magát. Arisztotelész közben fölismerte, hogy a lét energiája ezekben a dolgokban halálra van ítélve. A lét, amit figyelmesen szemlélt, a születéssel megjelent és a halállal eltűnt. Ez tehát lét két nemlét között, de e két határpont között a dolgok valóban gyakorolják a lét aktusát. Nos, a metafizika ezekre a létekre támaszkodik, hogy Istenig emelkedjen föl.

Aquinói Szent Tamás számára, aki oly figyelmesen kutatta a létezés, a dolgok létének aktusát, a metafizikus igencsak „mélytengeri hal”. Mert e világ dolgainak óceánjában leszáll eddig az alap aktusig és itt tartózkodik. A dolgok kezdetét mindig úgy éli meg, mint a nemlétből történő kiragadást, mint egy csodát! Minden halált, minden eltűnést pedig mint tragédiát!

*„Istenem, mi egyebet csinálna
ez a sok szegény, halandó és születő
természettel létező dolog,
minthogy tanúskodik arról,
hogy Te vagy, itt és most?
Szemünk láttára történő megszűnésük
összetöri az ember szívét.”²*

A dolgok, melyeknek természete, hogy „születnek és elmúlnak”, mielőtt Isten létéről tanúskodnának, egy lényegükhöz tartozó törékenységről tanúskodnak, a létezés előtti gyökeres tehetetlenségükről. Lényegükhöz nem tartozik hozzá a létezés. A létezés bennük valóságosan különbözik a lényegüktől. Minthogy születnek, a létezés csak kaphatják. Minthogy meghalnak, nem képesek azt megőrizni.

Mégis, láttuk, a dolgok lényege, egy nyers energiáról tanúskodik. Ez élénken dolgozik azon, hogy megvalósuljon pl. a rózsza, a gesztenyefa, a cinege programja. De nem képes magát a létet „megvalósítani”. Ez nincs a programjában, mint egy megvalósítandó tett, hanem csupán mint befogadandó aktus. A dolgok óceánjában, ahol a metafizikus leszáll létük mélyére, egyikükben sem találja meg létezése okát.

¹ Trois contemporains, i.m. p. 113. és 102.

² Paul Claudel: *La Messe la bas*, La Pléiade, p. 499.

Tehát

*„Mint a hal a folyóvízben,
ami elnyeli és az árral szemben
visszaadja,
az, ami Tőled függ, visszajön,
szemben az idő áradatával.”³*

Miként a látás a színhez, az értelem a léthez van rendelve, meg akarja találni a dolgok létezésének az értelmét. Mindezeknek az esetleges lényeknek, amelyek születnek és meghalnak, keresi lét-okát. Jól látja, hogy közülük egynek sincs annyi ereje, hogy eltávozzon a nemlét feneketlen mélységéből. Alattuk a semmi van.

Tehát a metafizikus, mint a parafa fölemelkedik e világon túlra, mert ebben a világban nem adhat megfelelő választ annak létezésére. Az értelemnek így el kell hagynia az esetleges dolgoknak ezt a világát. Fölemelkedik, *mint egy parafa* mindezen dolgok fölé, és keresi az Okot. Nos, ez az ok csak az a Lét lehet, aminek a Lényegéhez szükségszerűen tartozik a Létezés. A léteken túli Lét! Ténylegesen semmi nem jöhet létre a semmiből, csak a Lét által, akiben a nemlétnek semmi része nincsen.

XVIII. fejezet

A nem-léttel vegyes léttől a nemlét nélküli Létig

*„Szavam még el sem éri nyelvemet,
íme te már jól ismered Uram.
Minden oldalról körülfogtál
és kezemet rajtam nyugtatod.”*

(Zsolt 138.)

Miért kell elhagynunk ezt a világot ahhoz, hogy a benne lévő dolgok létezésének okát megragadjuk? A dolgok miért nem képesek megosztani egymással a létezést, miközben egymás számára annyi jónak a forrásai? A Nap pazarul árasztja fényét, melegét. A madár megörvendeztetni énekével a mezőt. A rózsa árasztja illatát. Miért nem képesek létezést adni a létezésükből?

Hogy válaszoljunk ezekre a kérdésekre, először meg kell jegyeznünk, hogy e világ egyetlen dolga sem „testesíti” meg a létezést. A létezés nincs a hatalmukban, mielőtt vagy miután megkapták. A létezést a dolgok nem birtokolják megvalósítandó programként. Igaz, a

³ l.m. p. 501.

létezés e világ dolgaira – erre a rózsára, erre a margarétára – bízva, hogy megvalósítsák a természetükbe írt programot. De pontosan a létrehozandó létezés nincsen oda beírva.

Ha a létezés a dolgok „jellemző sajátossága” lenne, biztosak lehetünk benne, hogy mindig megőriznék, mert igencsak ez a legdrágább kincsük. De a dolgok halála – mondtuk – jelzi gyökeres képtelenségüket az önmaguk általi létezésre. Igen, a létezést mindig és mindig újra kapják. Aquinói Szent Tamás ezt a tételt egy képpel⁴ magyarázza meg. A létezést a Nap fényéhez, e világ lényegeit pedig a Nap által átjárt levegőhöz hasonlítja. Az áttetszőség miatt a levegő a legalkalmasabb a fény befogadására. De ugyanezen áttetszősége miatt a legkevésbé alkalmas annak megőrzésére! S ami távolodik a Naptól, távolodik a fénytől is. Aki élt trópusi régióban, tudja, hogy alig negyed óra alatt teljes éjszaka követi a legragyogóbb napot.

Így van világegyetemünk dolgaival is a létezést illetően. Lényegeik nem képesek megőrizni a létüket. Amint ezzel szemben pl. a víz képes őrizni és továbbadni a kapott meleget. Mivel nem képesek a létet megőrizni, mindig Istentől, a lét Napjától kell megerősítést kapniuk. A levegő csak addig őrzi a fényt, amíg a Nap ragyog rá, ragyog benne. Ugyanúgy e világ lényegei megmaradnak a létezésben, ha a Lét, aminek lényege, hogy létezik, teremti bennük ezt a minden adományok között *legelsőt*.

Másrészt a megvilágított légkör nem *teremti* a fényt. Csupán hordozza. Visszaveri. Nem oka a fénynek. Ugyanígy, amikor egy lényeg létezik, az nem oka a létezésnek. A létezés szüli meg a lényegét, és tartja a nemlét fölött.

E világ dolgaiban van egy gyökeres, abszolút szegénység. A létezés előtt jóval szegényebbek, mint a levegő a fény előtt. Legyen bár szilárd vagy folyékony a levegő, létezik, mielőtt kigyullad a fény. Ezzel szemben, egy dolog még semmi, mielőtt a létezése megtörténne. Csak akkor tűnik elő, amikor a létezés kiragadja a nemlét ősi éjszakájából. Így a világegyetemet benépesítő dolgoknak e sokadalma számára is szükséges a létezés Első Okának állandó ráhatása és megtartó védelme. Minden pillanatban az önmaga által létező mindenható Istennek kell fönntartania őket. Ez az oksági befolyás leszáll létük mélységeibe, folytonosan létrehozva az őket hordozó létezést. Aquinói Szent Tamás így ünnepli a létezést:

„A létezés minden dologban a legbensőségesebb, legmélyebb, legalapvetőbb alkotó elem.”⁵

Itt láthatjuk, hogy a metafizika nem számol a bibliai kinyilatkoztatással. Ám a metafizika adja legjobb szövegmagyarázatát az Isten teremtő tevékenységének szentelt legszebb költeményeknek. A 138. zsoltár fénylő és átható képekben mondja el – éppen a létezés ezen folyamatos adománya miatt –, hogy Isten mindig mennyire közel van. Hozzá szól e dicséret:

„Minden oldalról körülfogtál
és kezedet rajtam nyugtatod.”

⁴ S. Th. q. 104, a. 1.

⁵ I.m. q. 8. a. 1.

A zsoltáros szinte extázisban énekel tovább:

*„Egész bensőmet te alkottad,
anyám méhében te szóttél egybe engem.
Magasztallak, hogy oly csodásan alkottál;
csodálatos minden műved.”⁶*

XIX. fejezet

A dolgok részesedett lététől a tökéletes Létiig

*„Ezer kegyelmet árasztva szét,
Nagy sietséggel haladt el e fák között.
Rájuk vetve tekintetét,
Arcának visszfényével
Mindent szépségbe öltöztetett.”*

(Keresztes Szent János)

A tökéletességek között, amelyeket e világ lényei hordoznak, némelyek egyetlen kategóriához tartoznak: pl. a ló a szubsztancia kategóriájához. Vagy: a nagy a mennyiségéhez; a fekete a minőség kategóriájához. Más tökéletességek ezzel szemben minden kategóriához hozzátartozhatnak. Ezeket a tökéletességeket nevezzük „transzcendentáléknak”, melyek képesek elvezetni a szellemet egészen Istenig.

A lét, az egység, az igazság, a jóság, a szépség „piramisban megépült” szavak, mondta Ramuz. Ezek a tökéletességek itt lent a dolgokban megragadva először táplálják a szellemet, majd pedig fölszítják a végtelen utáni éhségét. Ezek megjelennek számára a dolgok arcán, de fölszítják kívánságát egy másik Arc után, ahol ezek a sajátos tulajdonságok sziporkáznak. Továbbá, önmaguktól ezek nem korlátozódnak egyetlen kategóriára, egyiküknél sem állnak meg, hanem felszólítják a lelket, emelkedjen föl igazi hazájába.

*„Ezer őrszem által ismételt kiáltás.
Ezer szócső által szétküldött parancs.”⁷*

Ezen tökéletességek közül vegyük például a szépséget. Leginkább itt fogja föl az ember azt a szellemi lélekhez intézett felszólítást, hogy hagyja el ezt a világot. Baudlaire egy

⁶ Zsolt. 139,13-14

⁷ Charles Baudlaire: Les Phares, La Pléiade, p. 13

világítótoronyhoz hasonlítva ünnepli vonzó hatalmát, amelyik a kívánt kikötő felé irányítja a hajóst.

„Világítótorony ezer fellegvár fölött”⁸

A szépség a költőnek felfedi titkos útjait. Mert ha végére jár a gyötrelmes keresés napjainak, akkor a szépség beavatja titkába:

„Mert a tanulékony kedvesek elbűvölésére
tisztá tükreim vannak, melyek mindent szebbé tesznek:
Szemeim, nagy szemeim az örök világosságra nyílnak”⁹

A szépség számtalan dolgon, akár ellentéteseken is, mint prizmán ragyog át. Előfordul, hogy a szépség szerelmese számára hirtelen fölragyognak a mások előtt közömbös dolgok. Ismerjük erről Apollinaire csodálatos tanúságát:

„Olvasod a prospektusokat, katalógusokat,
hirdetéseket, melyek hangosan énekelnek.
Íme a ma reggeli költészet”¹⁰

Ez a világ egy egeből hullott, ezer darabra tört tükör. Mindegyikükben tükröződik valami égi. Amikor egy darabkában hirtelen fölragyog egy égi sugár, idegen vágy keríti hatalmába az embert. Lehetetlen számára megmaradni a töredék sokaságában. Újra össze kell állítania az elveszített Egységet. Ezt egyébként ott teheti, ahol rátalál az Egészre. Idelent, a töredék sokaságában a szépség számkivetett. Minthogy önmagától nem tartalmaz semmiféle lehatároltságot, Forrásának egy másik világban kell lennie.

Amit a szépségről mondtunk, ugyanazt kell mondanunk a többi transzcendentáléről is. A teljes *Igazságot*, nem csupán némelyiket akarja megragadni a szellem. Nem néhány szétszórt, tünékeny jóval, hanem a *Boldogsággal* akar betelni.

Ezek a vágyak, törekvések nemde fájdalmas tanúi annak, hogy az emberi lélek „a tökéletlenségbe száműzve érzi magát és azonnal, még ezen a földön meg akarja szerezni a fölfedezett paradicsomot”¹¹ A Karamazov testvérekben Dimitrij mondja Alajosának: „Nem, az emberi szellem mérhetetlen”.¹²

A filozófia megőrzött egy szót annak az állapotnak a meghatározására, amiben ezek az önmagukban *lehatárolatlan* tökéletességek vannak itt lent. *Részesedett* tökéletességeknek nevezi őket, amikor mintegy létbe helyezve megjelennek egy márványban, egy arcon, egy zenei motívumban. Az önmagában lehatárolatlan szépség ott van ezekben a dolgokban, de

⁸ I.m. p.13.

⁹ I.m. *La Beauté*, p.20.

¹⁰ G. Apollinaire: *Alcools-Zone*, Seghers, p.54.

¹¹ Charles Baudlaire: *L'Art romantique*

¹² F. Dostoievsky: *La Pléiade*, p.117.

csak részlegesen, bizonyos adagban, valamely rész szerint. A szépség ott tehát befogadott, hozzáadott sok más tökéletességhez. Nem önmagától van ott. Okozottan van ott.

Nos, pontosan azért, mert nem *maga által* van ott, az értelem ösztönösen elindul megkeresni az Okot. Azt természetesen máshová, egy másik Létbe helyezi. Oda, ahol a Szépség csak szép, az Igazság teljes, a Jóság telített, az Egység tökéletes. A Létbe, ahol egyé vált az összes transzcendentálé.

A filozófusok közül, akik leginkább megérezték, hogy ezeknek a tökéletességeknek a részesedettsége, töredékessége szenvedélyesen követeli annak a teljességnek a birtoklását, amiről hírt adnak, Plotinoszt, a Jézus Krisztus utáni III. században élt görög filozófust kell idézni. A szépség szerelmesének nem kevesebbet tanácsol, mint azt, hogy meneküljön a Hazája felé:

„Meneküljünk a mi drága hazánkba... A mi hazánk az a hely, ahonnan jövünk, és ott van az atyánk. Ehhez az utazáshoz nem kell fogatot készítenünk, sem valamilyen hajót, de abba kell hagynunk a nézelődést, szemünket becsukva az itteni látást egy másikra kell cserélni, és föl kell ébreszteni azt a képességet, amelyet az egész világ birtokol, de kevesen használnak”¹³. Vagyis a lélek szemét, amely csendet teremt a képek, emlékek, árnyak között.

XX. fejezet

A rejtett forrás

„Arisztotelész látja Istent a Világban”

(P. Festugiere OP)

„Látni Istent a világban”¹⁴. Ez a mondat jól összefoglalja mindazt, ami felé a metafizika ösztönzi az intelligenciát, amikor az a lét kutatására vállalkozik. És Arisztotelész dicsősége, hogy megnyitotta ezt az utat.

A görög gondolkodók Jézus Krisztus előtt a VI. és V. században kezdtek el „kérdősködni” a dolgok léte felől. Ez a lét elbűvölte őket, de leginkább maga a keletkezésük. A kialakulás folyamatát figyelve, némelyikük már nem tudott ellenállni annak a gondolatnak hogy itt egy *világon túli Létező* működött közre. Mert a metafizika megnyitja a szellem szeméit és a jelenségek létének ebben a vonulásában olyan értékre mutat, amelyet azok nem tudnak maguknak adni.

Arisztotelész (Kr. e. a IV. században) folytatta ezt a keresést és tudományosan megfigyelte ezeket a folyamatokat. Az eredmény az volt, hogy megerősítette ezt a nézetet. Az *állatok részei* című munkájában, mely *A módszerről való értekezés*, fölvilágosítja a Természet fölépítése iránti csodálata, különösen a Természetben feltalált Terv előtti csodálata. Lelkesen

¹³ *Ennéades I. Belles-Lettres*, p. 104-105.

¹⁴ *La Révélation d'Hermès Trismégiste*, II. *Le dieu cosmique*, 1949. p.227.

helyeselte elődjét, Anaxagoraszt is, megerősítve, hogy egy Szellem (Nousz) irányítja a dolgok formálódását: „Amikor egy ember azt mondta, hogy a Természetben, így az állatoknál, egy *Intelligencia* munkálkodik, mint a rend és az egyetemes elrendezés oka, ez az ember úgy tűnt ott, mint a józan ész egyetlen képviselője.”

Igen, az anyag szerveződésében megjelenik egy eszmei hatóerő. Ebben az értelmes energiában Isten mintegy tükörben mutatja meg önmagát!

A lét megformálódásában nem ez a leleményesség az egyetlen jellemző, amely igényli, hogy kapcsolatba hozzuk egy másik, transzcendens léttel. Arisztotelész számára a döntő talán az, hogy az ontogenezis a lépésről-lépésre gazdagabbá válás folyamata. Ennek az eleven evolúciónak előrehaladó jellege még inkább megragadta őt. Látszólag csakugyan gondolhatta az ember, hogy ebben a folyamatban „*a több a kevesebből származik*”. Arisztotelész nem tudván elfogadni egy ilyen ellentmondást, ilyen átmenetet *a kevesebből a többbe*”, a folyamatot kapcsolatba hozta egy *rejtett Forrással*. Ez a *láthatatlan Ok* teszi, hogy ami még csupán lehetőségként van, eljusson a ténylegességig. Ezért helyezte e folyamatok fölé azt, akit a maga nyelvén *Első Mozgatónak* nevezett. Ez az Elve minden, a kevesebből a többbe tartó mozgásnak. Egyetemes felelőse minden, lehetőségből ténylegességbe való átmenetnek a Természetben, Ő a világon túl van: a testnélküli, anyagtalan Működő, a Tiszta Ténylegesség.

A dolgok létének fejlődési folyamata oldaláról Arisztotelészt megdöbbenette az a dinamizmus is, amely hatalmába kerítette pl. a magokat, és sebesen viszi őket céljuk felé. Az önmagát fölépítő organizmus keltette benyomást így foglalhatjuk össze: A lét nem csupán *ered az Okától*, hanem *még inkább tart feléje!* Ilyen vonzódások mögött a filozófus e világ minden lényében fölfedez egy természetes szeretetet a Tiszta Ténylegesség iránt, aki a *Legfőbb Jó* is. Ez a szeretet táplálja ezt az irányított dinamizmust. E világ minden lényé önmagánál jobban szereti a transzcendens Létet, mivel tőle függ, s az élő szervezet ezért igyekszik megvalósítani a tökéletes Lét hasonmásait ebben a világban. Ezen, a részesedett létezők mélyén lévő Isten-szeretet által magyarázható az Evolúció. Ez magyarázza ténylegesen egy anyag dinamizmusát, amely afelé tart, hogy túlhaladjon a már létező formákon más, tökéletesebb formák felé, az egyetemes Jó egyre magasabb hasonlóságai felé.

Végül ennek a világnak a dolgaiban található tökéletességek legnagyobbika szintén rendkívül erősen kívánja a tökéletes és szükséges Léthez való kapcsolódást: ez a tökéletesség a létezés, az aktusok aktusa. Ez a lét legnagyobb energiája, mivel ez emeli ki a semmiből. A létezés csoda! A szeretett dolgok halála gyakran feltáró szerepet játszik. Előtűnik számunkra gyógyíthatatlan törekenységük. A metafizikus ezt nevezi *esetlegességüknek*. Megállapítjuk, néha aggodalmasan, néha örömmel, a létezők születése előtt, hogy a létezés itt lent mindig veszélyben van. A dolgok léte kölcsönvett, koldult lét. Azt mondják: „A világegyetem Esetlegességének nincs elég ereje ahhoz, hogy megoldja saját létezésének a problémáját. Valami máshoz küld minket. A világ *magán kívülre, maga fölé* irányít bennünket, hogy megtaláljuk az értelmét ennek az univerzumnak. Elég állékonysága van ahhoz, hogy létezzen, nincs elég szilárdsága ahhoz, hogy megmagyarázza saját magát”.¹⁵ Azt végül is csak egy olyan Lét által lehet megmagyarázni, amelyik nem ebből a világból való, mert itt lent a lét alá van

¹⁵ Cardinal Charles Journet: *Entretiens sur le Mystere chrétien*, cahier I, p. 148.

vetve a születésnek és a halálnak. Csak olyan Lét magyarázhatja meg ezt a világegyetemet, akihez lényegénél fogva hozzátartozik a létezés: az önmaga által fönnálló Lét. Az, Akit mi *Istennek* nevezünk.

Jean Cocteau megkapó képet ad a metafizikusról, amikor így ír Jacques Maritainnek: „Ön parafaként emelkedik föl az önt hívó régiók felé.” Maritain egy ennél még jellemzőbb képet talált. Ő a metafizikust tengeri halhoz hasonlítja, amelyik élelmet keresve lemerül az érzékelhető dolgok óceánjába. De a lét mélyén egy mágikus tükröt fedez föl! „Amint lemerül az óceánba, a mélyben egy mágikus tükröt talál, amelyben az ég tükröződik. Vagyis megpillantja a visszatükröződő valóságot, a csupán értelemmel megragadható dolgokat.”¹⁶

Ebben össz pontosul ennek a hivatásnak a nagysága: a dolgok megismerésében mélyre szállni egészen a létükig és eljutni Isten meglátásához, aki rajtuk hagyta a pecsétjét, ami által föl ismerhető, hogy Ő az, aki a világot alkotta.

Összefoglalás

„A Pater Omnipotens
intelligenciája felé fordulok.”

(Cézanne)

A metafizikus és a művész a dolgokban rejlő legmélyebb misztérium előtt találkozik. Könyvünk ezt mutatta meg. Összefoglalásként tehát azt kell mondanunk, hogy mindkettőjüknek a léttel van dolga. De rögtön azt is hozzá kell tennünk, hogy ez a léthez való viszony kettőjüknél erősen különbözik. A metafizikus úgy érzi, arra van meghívva, hogy a dolgokban a létük aktusát és annak kimeríthetetlenül változatos gazdagságát szemlélje. A művész a lét teremtésének szükségét érzi, megalkotja a dolgokkal párhuzamos tárgyak univerzumát.

Nos, a művésznak, hivatásának, a többi ember között egyedülálló rendeltetésének a valódi értékét csak a metafizikus ismeri. Ő mondja a legmélyebbet, tudniillik hogy *a művész a Természetnek és Istennek az utánzója*.

Elsőként Arisztotelész hasonlította a művészt a Természethez. Közismert híres megfogalmazása: „A Művész a Természetet utánozza”¹⁷. Az a szövegösszefüggés, amelyben ez a mondat elhangzott, jól mutatja, hogy Arisztotelész a művészet tiszteletreméltó alkotásait soha nem akarta a Természet műveihez hasonlítani. Soha nem hangoztatott olyan elvárást, hogy a művészi alkotások a Természet műveinek egyszerű másolatai, lenyomatai legyenek. Hanem a Természetnek ezt az utánzását ő mindkettő fejlődési folyamatának síkjára helyezi.

A művészi munka eredeténél egy teremtő intuíció van jelen. Ez fénylő magként hull a művész lelkébe. A teremtő eszme az életének minden tapasztalatával gazdag lélek

¹⁶ J. Maritain: *La Philosophie de la Nature*, Fribourg, OEC. V. p. 850.

¹⁷ *IIe Livre de Physique*, 194 a. p.21-22.

televényébe hull. Jól megvilágítja ezt egy regényíró vallomása. Bernanos írta: „Mihelyt kezembe veszem a tollat, azonnal a gyerekkorom jön elő bennem, teljesen szokványos gyerekkorom, amely hasonlít mindenki máséra, amelyből mégis, mint kiapadhatatlan álombeli forrásból kivonom mindazt, amit írok. Gyermekkorom arcai és tájai teljesen egybefonódnak, összemosódnak ebben az öntudatlan memória fajtában, aminek köszönhetően regényíró vagyok, és ha Isten úgy akarja, költő is”.¹⁸

A művész lelke mélyén „öntudatlan emlékezetében” tartja tehát jövőendő művének materia primáját, nyersanyagát. Ebben a tárolóban találja a teremtő eszme azokat az elemeket, melyeket majd integrálnia kell. Ezzel szemben a teremtő eszme játssza a „forma” szerepét, ahogyan Jacques Maritain mondta: „a költemény entelecheiáját”. Mint egy mag a földben, a teremtő intuíció mozgósítja, magához vonja azt, amit a lélek képességei nyújthatnak. Tehát ahogyan a természetes organizmus magát megszervezve törekszik a fény felé, a psziché munkájával az eszme is a fény felé tör. A fény ebben az esetben maga a mű, ami szemeink előtt megjelenik. Braque szerette mondani: „a művészetben az emóció a mag, a mű a virágba borulás.”

Amikor a metafizikus ezeket mondta a művészetről, még nem mondta el a legmélyebbet. Arisztotelész híres megfogalmazásához ő még hozzá fogja tenni: „A művész Istent utánozza, a Pater Omnipotens.” A filozófus ezen a ponton egyetért a modern művészekkel, különösen a szuggesztív reflexió képviselőivel. R.-M. Rilke 28 évesen pl. egyik levelében így fogalmazza meg a művészetről való felfogását: „A világban valamely dolog meghatározott, a művészetben még meghatározottabbnak kell lennie: elhagyva minden esetlegeset, tisztán minden homálytól, ujjongva az időben és a tértől szabadon, tartóssá válva az örökkévalóságot érinti”. Ugyanebben a levélben mondta Rodinról, akit alkotás közben látott: „Ő vállalkozik rá, hogy az időbeliségnek alávett dolgokat elvezesse egy kevésbé veszélyeztetett, nyugodtabb, a pusztá térnél örökkévalóbb világba”.¹⁹

Így tehát a költő, a festő, a szobrász arra törekszik, hogy a dolgok, melyeket lelkük mélységeiben megcsodáltak, magasabb létet nyerjenek. Nem a leírás, a reprodukálás vágya gyötri őket, hanem annak vágya, hogy kiragadják azokat az időből. A dolgokat másként megformálva, mint azok a valóságban vannak, magasabb szintre emelve, megkísérlik elragadni a haláltól. A. Malraux számára a művészet a végzet ellentéte. Ő mindenek előtt meg akarja menteni a dolgokat: „A nagy művészi alkotás, mondja, nem az igazság, amint azt a művész hiszi: a műalkotás „van”. Előbukkan. Nem befejezés, hanem születés”²⁰. Hogy a dolognak időn kívüli létet adjon, a művész deformál, geometrizál, elvonatkoztat és újra összerak.

Ebben a második fázisban a művész kifejezi a maga teremtő eszméjét. Vagyis Istent utánozza. Az a vágy kényszeríti, hogy ő is megteremtse a „maga világát”. Olyan világot, ahol a halál többé nem uralkodik, ahol a lét végérvényesen legyőzte a nemlétet, a nihilt. A művészet nem szükségszerűen Istennel való rivalizálás, vele való szembehelyezkedés, amint azt gyakran

¹⁸ Max Milner idézi a *Georges Bernanos*-ban, Desclée, 1967. p.200.

¹⁹ *Poetes d'aujourd'hui*-ben, Seghers, p. 168.

²⁰ *Les Voix du Silence*, La Galerie de La Pléiade, 1951. p.459.

mondják. Sokkal inkább „a teremtő aktus utánzása”: A Pater Omnipotens Intelligenciája felé fordulok, mondta Cézanne.

Azt hiszem, ezek a meggondolások elegendőek annak megállapításához, hogy a költő, a festő, a művész közvetlen kapcsolatban van a léttel. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy ez a kapcsolat határozottan különbözik attól, amit a maga részéről a metafizikus tart fönnt a léttel. Mégis, mind a kettő ezen alapvető viszony miatt arra törekszik, hogy fölfedje a Természet és Isten „sajátos belső Titkait”. Nemde ez a magyarázata annak, hogy ők olyan csodálatosan testvérek az intuíció terén?

A dolgok! E világ csodálatos dolgai! Ebben a filozófiában minden kérdés rájuk vonatkozik. E világ dolgai kimeríthetetlenül ajánlkoznak a metafizikus értelmé, valamint a költő és festő kontemplációja számára. Amikor a dolgok fölfedik a létet, az értelmet Isten felé irányítják. Amikor a lélek mélységeit ébresztgetik, teremtésre ösztönzik. De rendkívül törékeny voltuk, gyógyíthatatlan esetlegességük gyakran okoz mély sebet abban a szívben, amelyet elbűvöltek.

*Ha hangjuk nem lenne oly megindító,
ha nem beszélnének oly hangosan másvalamiről,
a teremtményeknek nem lennének
kérdéseik felénk, s mi
békében lennénk a rózsával”²¹*

Az igazi bölcsesség az lenne, hogy úgy fogadjuk őket, amint vannak, elfogadjuk, hogy egy napon elveszítjük őket. Vajon nem teljesítették-e tisztjüket, amikor elindították Isten felé a szomjas lelket?

Hallgassuk meg ezt a bölcs tanácsot:

*„A föld minden dolgát,
mint utasokat kellene szeretnünk,
tenyerünkön kellene hordozni őket,
és halkán énekelni róluk,
fölváltva őrizni és elengedni,
soha fel nem tartóztatni,
inkább azonnal útjukra engedni,
mintegy visszaadva vonatjegyüket,
elfogadva, hogy elveszítjük arcukat.”²²*

²¹ Paul Claudel: *La Messe la bas*, La Pléiade, p.500.

²² Anne Perrier, *Nova et Vetera*, 1955. p.45.